

Lázár Gyula

POTE Anatómiai, Szövet- és Fejlődéstani Intézet 1958–1970

A régi Anatómiai Intézetre a mostani anatómusok közül csak kevesen emlékeznek. Még kevesebben vagyunk, akik ott kezdték a pályájukat. A legidősebb Török Béla (93 éves), nála fiatalabb Donhoffer Ágnes, aki után életkorban Sétáló György emeritus professzor és Tima Lajos docens következik, akik 83. évükben járnak. Én, Lázár Gyula vagyok a legfiatalabb a magam megkezdett 82. évével. A nálunk 10 évvel fiatalabb Dittrich Erzsébet és Bágyiné Wunderlich Emma asszisztensek Soltész Márta fotóssal együtt a Dischka utcai épületben kezdték a munkát. Mivel a régi Anatómiai Intézet épülete és rendeltetése lényegesen megváltozott, elhatároztam, hogy átadom emlékeimet a mai munkatársaknak. Az épület részletes leírása talán unalmasnak tűnik, de néhány év múlva már senki sem lesz, aki emlékezne az első munkahelyünkre. Ezt az írást csak kiegészítőnek szánom az intézeti honlapon olvasható intézettörténethez, amelyből mindenki megismerheti a kezdetektől a 2010-es évek elejéig az intézet tagjainak oktató munkáját, kutatási témáit és eredményeit.¹ Ezek száraz tények, a mindennapi élet azonban ennél sokkal tarkább, és ebbe szeretnék bepillantást engedni a saját nézőpontomból.

1958 júniusában letettem a másodéves szigorlatokat. Már év közben elhatároztam, hogy belépek a Tudományos Diákkörbe. Szentágothai professzor előadásai maradandó élményt nyújtottak, ezért az Anatómiai Intézet mellett döntöttem. Fél év alatt sikerült elkészítenem a TDK tagsághoz megkívánt makroszkópos preparátumot és a metszeteket.

Az Anatómiai Intézet ebben az időben a Dischka Győző utca 5. számú épületben működött, amit eredetileg városi tornacsarnoknak építettek, és a pozsonyi egyetem Pécsre költözésekor itt kapott még helyet a Kórbonctani és az Igazságügyi Orvostani Intézet is. A főkapun belépve egy előcsarnokba jutott az ember. A kapuval szemben innen indult egy kétszárnyú lengőajtóval ellátott folyosó, aminek a végén volt az Anatómiai Intézet boncterme. Balra nyíltak az Igazságügyi Orvostani Intézet szobái, jobbra egy széles mellékfolyosó vezetett a kórbonctani terembe, a tetemszállító lifthez és a hallgatói WC-khez. Innen nyílt egy ajtó az udvar felé. Ezen keresztül hozták-vitték a halottakat a kórbonctani terembe, és itt hozták be a formalinnal fixált tetemeket is a mi bonctermünkbe.

Az előcsarnok jobb oldalán, a hátsó folyosó kezdeténél volt a portásfülke. Az előcsarnokból balra nyílt a kórszövet-tani oktatóterem, és innen vezetett a lépcső derékszögben megtörve az emeleti előtérbe. A lépcsőn felérve jobbra nyílt az Anatómiai Intézet, balra a Kórbonctani Intézet laboratóriumaiba és személyzeti szobáiba vezető ajtó. Az előtérből induló folyosón lehetett eljutni az anatómiai bonctermem felett elhelyezkedő tanteremhez, ami most ugyanezen célra szolgál a jelenlegi Fogászati Klinikán. Erről a folyosóról nyílt az anatómiai múzeum és egy kis előtér. Ez tantermi előkészítőként is szolgált, itt tárolták az összetekert előadási ábrákat egy lécekből álló polcrendszeren. Innen lehetett bejutni a fotólaborba és a tanterembe.

¹ <http://an-server.pote.hu/DEPT/AnatHist.htm> [2020.02.26.].

1. kép – A Dischka Győző utca 5. szám alatti épület 1970-ben. A kép bal oldalán az emeleti hat és a földszinti két ablak jelzi az Anatómiai Intézet helyét

A tanteremhez vezető folyosó jobbra előtérre tárgult. Itt voltak a fogasok, ahol elhelyezhették a hallgatók a kabátokat. A folyosó tantermi végéről egy vas csigalépcső indult a padlás-térbe, ahol a három intézet munkatársai ebédelhettek meglehetősen szerény körülmények között, de rendszerint vidám hangulatban.

1958-ban a Dischka utcai épületben dolgozott Szentágothai János tanészkezes egyetemi tanár, Székely György tanársegéd, Mess Béla tanársegéd, Donhoffer Ágnes tanársegéd, Rajkovits Károly tanár-

segéd, Hámori József biológus, az MTA alkalmazásában, Straznicky Károly biológus gyakornok, Frezik József gyakornok, Királyné (Pannika) titkárnő, Salamon Antalné Révész Ibolya szövettani asszisztens, Soltész Márta fotós, Bartekné Éva asszisztens, Fonyó Györgyi asszisztens, Zsigovics József lakatos, Kiss Péter (Péter bácsi) állatgondozó, Horváth Jenőné takarító, Klemm Károlyné (Mici) takarító, Kiss Mihály boncmester, Kónya József boncmester. Néhány, nálam idősebb diákkörös is volt az intézetben. Mindegyikükre nem emlékszem. Sétáló György Mess Bélával dolgozott együtt.

A Dischka utcai részleg felépítése és működése

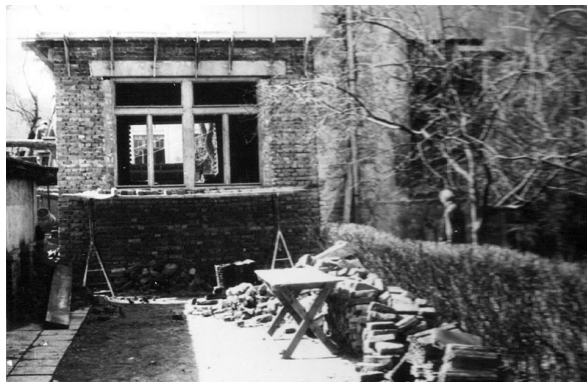
Egy egyetemi intézet fő feladata az oktatás. Ezt mindig hangsúlyozottan deklarálták – „az oktatás szentség”, mondták az idősebb oktatók, előre jutni a pályán azonban a második helyen emlegetett kutatás révén lehetett, és lehet most is. Kezdjük az oktatással. Az intézet feladata három orvosi alaptárgy (anatómia, valamint a szövet- és fejlődéstan) oktatása volt, és jelenleg is ez az első két egyetemi évben. 1958-ban évfolyamonként a 200 főt kissé meghaladta a hallgatók létszáma. Ez az oktatásra rendelkezésre álló helyiségek maximális kihasználtságát jelentette. Egy évfolyam hallgatóit 10 csoportba sorolták. A nagy bonctermet még korábban 6, boxnak nevezett egységre osztották. A válaszfalak nem érték el a mennyezetet, így a légtér közös volt. A boncterem közepén futó folyosó jobb és bal oldalon 3–3 boxot alakítottak ki. Öt boxban két, bádoggal borított fa asztal állt párhuzamosan a válaszfalakkal, körülöttük 18–20 db forgószék és 4–5 kottaállvány az atlaszok elhelyezésére. A 6. box az éppen boncolt tetemek tárolására szolgált. Minden boxnak volt egy ablaka az udvar felé, amit jó idő esetén ki lehetett nyitni a levegő formalin koncentrációjának csökkentésére. Télen ez nem volt lehetséges. Ilyenkor elszívó berendezés hiányában eléggé

kellemetlen volt a gyakorlatok átvészélése. A levegőt még az is rontotta, hogy akkoriban még fenolt (karbolsav) is tettek a fixáló oldathoz.

1964-ben lehetőséget kaptunk a boncterem bővítésére. Ebben az évben a Postapalota udvarán a régészek feltártak egy nagy, római kori épületet és honfoglalás kori cölöpházak maradványait. Az ásást az Anatómiai Intézet udvarára is kiterjesztették és ott is készült három feltárás. Az egyik az épület keleti végénél, a most is létező vaskapu közelében. Itt egy török kori kút került elő, amit különböző edénytöredékekkel, szeméttel és néhány régészeti nem értékes törött tárgyval töltöttek fel valamikor. A másik gödör az udvar közepén készült, amiben egy falmaradványt találtak. A harmadik a tervezett boncterem helyén volt. Ebben a gödörben egy kemence maradványai bukkantak elő. Az összes feltárást visszatemették. A római kori épület felett most a posta udvari parkolója található.

A régészek után megérkeztek a kőművesek és elkezdték az építkezést. Tavasszal már álltak a falak és a földem is elkészült, azután nem nagyon folyt tovább a munka. Flerkó professzor engem bízott meg az építkezés felügyeletével. Mivel szeptemberben már itt oktatni szerettünk volna, megkértem Paulovits Sándort, aki akkoriban nagy hozzáértéssel és segítőkészséggel foglalkozott az egyetem műszaki ügyeivel, hogy küldjön másik kőműves brigádot, akik azután időre be is fejezték a munkát. Az akkor épült két boncteremben most a Fogászati Klinika radiológiai részlege működik.

A két biológus kivételével a gyakorlatvezetők többsége orvosi diplomával rendelkezett, de ötöd- és hatodéves diákkörösök (externisták) egy-egy csoportot már önállóan oktatnak. A diplomások egy első- és egy másodéves csoportot vezettek. Szentágothai és Flerkó csak előadásokat tartott és ellenőrizte a gyakorlatokat. A diákkörösöknek kötelező volt részt venni hetente egy bonctermi gyakorlaton. Az anatómia akkor 4 féléves tantárgy volt.

2. kép – Az új bonctermeket a régi épület déli végéhez kapcsolták

Szentágothai rendszeresen látogatta a gyakorlatokat, általában Flerkó kíséretében. A boncteremben mindig halk duruzsolást lehetett hallani. Szentágothai érkezését egy harsány „Na!” kiáltás jelezte. Ezután már csak az ő hangját lehetett hallani és egy ideig a hallgatók mocorgását, akik igyekeztek úgy elhelyezkedni a boxban, hogy lehetőleg ne kerüljenek a professzor látóterébe. Ez nem mindig sikerült, és a rajtakapott hallgató nem úszta meg a dorgálást. A bonctermi látogatásoknak a boncolás előrehaladásának ellenőrzése volt a fő célja, és néhány rövid magyarázat vagy a nehezebben elérhető képletek feltárása és bemutatása.

A tetemeket vidéki szociális otthonokból kaptuk. Miniszteri rendelet tette lehetővé, hogy a hozzátartozó nélkül elhunytakat az otthon boncolásra felajánlja az orvosi egyetemeknek. Hozzánk a Dél-Dunántúlról érkeztek a tetemek, a legtöbb Somogy megyéből, Segesdről, ahol sok TBC-s gondozott volt és Tolna megyéből, Grábócról.

Az előadások többségét Szentágothai és Flerkó tartotta, de Mess, Székely és Halász Béla is tartott előadásokat, elsősorban a kutatási területükhöz tartozó témákból. Minden

3. kép – A tanterem

előadáson részt kellett venni egy fiatal oktatónak is (tantermes), akinek az volt a feladata, hogy ellenőrizze, kirakták-e a boncmesterek a szemléltető eszközöket, ábrákat. A terem északi végén két ajtó között állt a háromrészes, nagy tábla. A középső rész magasabb volt a két szélsőnél. Két-két fekete tábla függött csigán átvett drótkötélen, masszív fakeretben. Amikor az előadó telerajzolta az egyik táblát, akkor azt a magasba tolta és folytatta a másikon. A táblakeret két széle és a terem oldalfala közé rögzített vascsőre lehetett felakasztani a szemléltető ábrák puhafából készült kereteit. Ezekre rajzszögezték az ábrákat, ha sokra volt szükség, akkor mindkét oldalra. A rögzítő kampón körbe lehetett fordítani a keretet. A tantermet két nagy kályhával lehetett fűteni, amik a tábla két oldalán fali fülkében álltak. A hallgatók a nyugati oldali ajtón jöttek be a tanterembe. Amikor a terem megtelt, a boncmester a tábla mellől a falig húzta a kereteket. Az előadó a keleti ajtón lépett a terembe, azután itt is a helyükre húzták az ábrákat. A szabadelőadás követelmény volt, a diákkörösöknek is a TDK konferenciákon. Az asztalra az előadáshoz szükséges készítményeket helyezték. A fény hat elsötétíthető nagy ablakon áramlott a terembe. A mesterséges világítást fénycsövek biztosították. A lehajtható fa ülések keskeny és kényelmetlen helyet biztosítottak kb. 160 hallgatónak. Ez azt jelentette, hogy néha a két padosor melletti vagy közötti lépcsőn is ültek diákok, ha a téma (a korábbi hallgatók elbeszélései alapján) érdekesnek ígérkezett. Ilyen volt Szentágothai hashártya és mimikai izom előadása. Anatómia előadásokon nem volt vetítés, csak rajzolás és a szemléltető ábrák demonstrálása. A szövettani előadásokon, amelyek többségét Flerkó tartotta, színes és fekete-fehér diákat használtak. A vetítés a tantermes feladata volt. A diák egy része tankönyvi ábrákról készült, a többségük szöveti metszetekről. Az ötvenes évek végén fotózásra egy monokuláris mikroszkóp szolgált. Az okulárlencse tubusának a helyére egy olyan cső került, amiben el lehetett helyezni az okulárlencsét és efölé egy fényképezőgépet. Mivel fénymérési lehetőség nem volt, az expozíciós időt próbafelvételek készítésével lehetett meghatározni.

Három hivatalos tankönyv létezett. A makroszkópos anatómia tanítására Kiss Ferenc *Rendszeres bonctan* című könyve, a Kiss–Szentágothai-féle *Az ember anatómiájának atlasza* három kötetben, az akkor szokványos 17x24 cm-es méretben és Kiss Ferenc *Tájanatómia* című könyve szolgált. A *Szövettan* és *Az ember fejlődése* című tankönyvet Törő Imre, a budapesti Szövet- és Fejlődéstani Intézet igazgató professzora írta. Akinek volt pénze és szerencséje, beszerezte Lenhossék Mihály *Az ember anatómiája* című háromkötetes kitűnő könyvét és Vereby (Röhlich) Károly szövettan könyvét. A három hivatalos tankönyvből és az atlaszokból az intézet raktározott bizonyos mennyiséget. Ezt azok a hallgatók, akik nem tudták, vagy akarták megvenni a könyveket, kölcsönözhatték az intézettől. A könyvek évről évre rosszabb állapotba kerültek, és a 1960-as évek elején leselejteztek azokat.

A kollokviumok és a szövet- és fejlődéstani szigorlat a múzeumban volt, az anatómia szigorlat a tanteremben. 1958-ban, és még néhány évig külön szigorlat volt szövettanból és anatómiából, külön jeggyel, de egy napon. Anatómiából Szentágothai szigorlatoztatott,

szövettanból Flerkó. Az anatómia szigorlaton kötelező volt a boncolás. Erre két tetem állt rendelkezésre, és egy külön asztalon agyat lehetett boncolni. Máj, vese, fej-garat preparátum, koponya is volt a vizsgálóhoz. Amíg nem voltak kinyitva a testüregek, a hallgató tájékoztatási régiót kapott boncolásra. El kellett mondani, hogy mit fog kiboncolni, és ha ez sikerült, megkezdhetette a munkát. A gyakorlati rész a kiboncolt képletek demonstrálásával végződött, és ha ez is elfogadható volt, a hallgató kapott három elméleti kérdést, és ezzel zárult a vizsga. Szentágothai a leglényegesebb részek ismeretére volt kíváncsi. Ha valaki folyamatosan és értelmesen beszélt, néhány közbevetett kérdés után rátérhetett a következő kérdés ismertetésére. Ha a felelete döcögött, lényeges dolgokat kihagyott és a közbevetett kérdésekre is rossz választ adott, hamar befejeződött a szigorlat. A gyakorlati és elméleti kérdések alternálása biztosította a vizsga folytonosságát és elfogadható hosszúságát. A két szigorlat együttes ideje rendszerint nem volt hosszabb 5–6 óránál.

A vizsga nyilvánosságát a hallgatóság általában az anatómiai szigorlaton használta ki. A tanterembe be lehetett menni a vizsga zavarása nélkül. A látogatók főleg arra voltak kíváncsiak, hogy milyen boncolható régiók vannak még, mert a kiboncoltakra már nem kellett számítani.

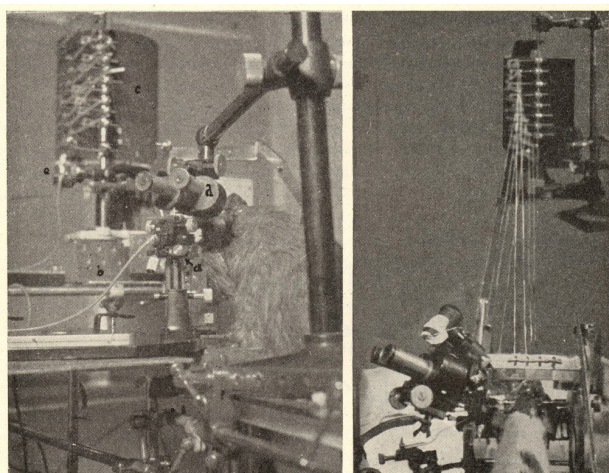
Az intézet szobáról szobára

Az emeleten az intézethez tartozó első helyiség egy **műhely** volt, ahol Zsigovics József tartózkodott. A műhely felszerelése lakatos munkákra volt alkalmas.

Az intézet ajtaján belépve balról a **titkárnő asztala** állt. Mögötte ült Királyné szemben a belépővel. A titkárnő háta mögött egy nagy üvegajtós szekrény támaszkodott a falhoz, benne az iroda működéséhez szükséges papírokkal, anyagokkal. Pannika feladata a napi adminisztratív teendők mellett levelek és dolgozatok gépelése volt, természetesen akkor még mechanikus írógéppel.

Az íróasztaltól jobbra nyíló ajtó vezetett a **könyvtárba**. Az ablak előtt volt egy kis íróasztal, a falak előtt a plafonig érő polcokon sorakoztak a könyvek és folyóiratok. Akkor még jóval kevesebb folyóirat volt, de az intézeti munkához szükséges legjobbak ott voltak. Ami hiányzott nálunk, azt az Idegklinika jóval nagyobb könyvtárában megtaláltuk. A bejáratú ajtótól jobbra nyílt egy kis kamra ajtaja (boncolda), ahol szövettani feldolgozásra kivett szerveket, agyakat tároltunk.

A boncoldától befelé haladva jobbra az első ajtó az **állatműtő**-be vezetett. 1963-ig itt operáltuk a kutyákat és macskákat. A 4. képen látható készülékkel végezte Szentágothai korábban a vestibularis rendszer és a szemmozgások működésének összefüggéseit vizsgáló kísérleteit. A labirintus

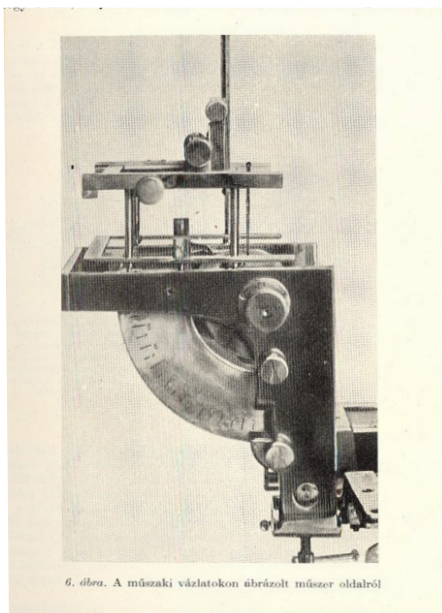
4. kép – Szentágothai saját tervezésű műszere

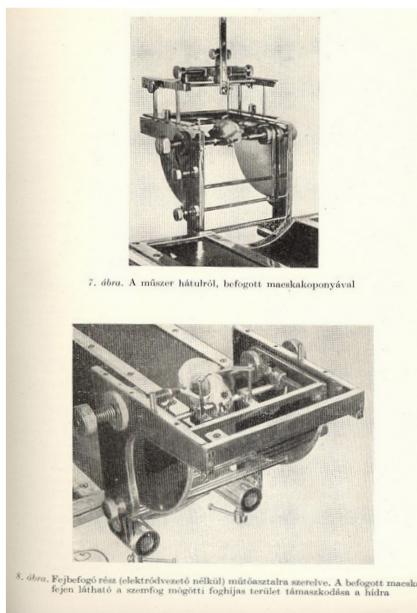
1. ábra – Az Anatómiai Intézet 1. emeleti laboratóriumi helyiségeinek alaprajza (Csernus Valér rajza)

félkörös ívjáratának ingerlésével egy időben 8 szemizom összehúzódását lehetett regisztrálni a képek felső részén látható kormozott kimográf hengeren. A kísérleti berendezést valószínűleg Szentágothai tervezte. Ezzel végezték azokat a kutatásokat az 1940-es évek végén és az 1950-es évek elején, amiért az Öreg (Szentágothait mindenki így hívta, annak ellenére, hogy akkor csak 47 éves volt) Kossuth-díjat kapott.

1959-ben Réthelyi Miklós is Szentágothai TDK-sa lett. A kutatás rejtelmibe Szentágothai vezetett be bennünket. A kutatásaihoz szükséges állatműtétek jelentős részét maga végezte, és a mellette dolgozókat is megtanította rá. Az Öreg először elmagyarázta, majd bemutatta, hogy mivel kell altatni, hogyan kell altatni, majd az alvó macskát rögzítette a műtőasztalon. Lenyírta a szőrt az operálandó területen, jóddal fertőtlenítette a bőrt, megmutatta, hogy melyik műszer mire való, majd elkezdte az operációt lépésről lépésre elmagyarázva, hogy mit miért tesz. Öt-hat nappal a műtét után formalinnal perfundáltuk a macskát. Szentágothai ezt a műveletet is bemutatta. A perfundált állat fejét befogtuk a sztereotaxikus készülékbe, amit szintén az Öreg tervezett, és egy Haraszi nevű műszerész készített el. A koponyatető eltávolítása után az agyat a készülékbe befogott késsel 5–6 mm vastag szeletekre vágtuk. A kés bicikliküllőből készült kalapálással és csiszolással. Ma is megvan, az agykérgi izolálásra használt késekkel együtt. Szerencsére az Öreg nem vitte magával Budapestre a műszeres dobozát, amit megőriztem a műtéti naplóval együtt.

6. ábra. A műszaki vázlatokon ábrázolt műszer oldalról

7. ábra. A műszer hátulról, befogott macskakoponyával

8. ábra. Fejbefogó rész (elektródvezető nélkül) műtőasztalra szerelve. A befogott macskafejen látható a szomfogó rugó: foghjas terület támaszkodás a háltra

5. kép – Szentágothai sztereotaxikus készüléke, amit magával vitt Budapestre

Szentágothai 1963 őszén átvette Budapesten az I. sz. Anatómiai Intézet vezetését. Ezután Pécsen kutyán és macskán már nem folytak vizsgálatok, nagy műtőre nem volt szükség. A szobát Sétáló Gyuri és én kaptam meg, amit dolgozószobának és laboratóriumnak rendeztünk be. A keleti fal mellé az ajtóhoz közel egy háromajtós öltözőszekrény, mellé egy Slee gyártmányú kriosztát került. Flerkó professzornak, aki átvette az intézet vezetését, az volt a terve, hogy hisztokémiai vizsgálatokat vezessünk be, amihez szükséges volt a kriosztát. Az ablak alá a szoba teljes szélességében egy konzolasztal került. A nyugati

fal elé egy keskenyebb konzolasztalt szereltünk, ami íróasztalként szolgált bennünket 1970-ig. Az asztal fölé két üveges műszerszekrényt akasztottunk kéziműszerek, néhány vegyszer és egyéb apróság tárolására.

A műtő után jobb oldalon következett **Szentágothai előszobájának ajtaja**. Az előszoba inkább egy keskeny folyosó volt. Jobb oldalon állt egy nagy szekrény, ezzel szemben egy cserépkályha, amivel az Öreg szobáját fűtötték. Ezután nyílt Szentágothai dolgozószobájának ajtaja. Néhány évvel később ez a szoba lett Czéh Gábor elektrofiziológiai laboratóriuma, ahol Székellyel gótték gerincvelői motoneuronjait tanulmányozták.

Szentágothai dolgozószobája

Az előszobai ajtó a nyugati fal közepén nyílt. Balra az északi fal mellett állt az Öreg öltözőszekrénye, majd egy heverő következett. Felette metszettároló-szekrények és Martyn Ferenc egy festménye volt a falon. A keleti falnál is volt egy szekrény, mellette egy kis asztalon a mikroszkópja, és attól jobbra egy ajtó vezetett Székely szobájába. A déli fal ablakain keresztül kapott fényt a szoba. Ezen az oldalon állt az Öreg íróasztala. Az asztal mögött, támlájával a bejárati ajtó felé állt egy fából készült, billegő karosszék (a tanszék), amit még Flerkó professzor is használt 1970-től az új épületben, a többi bútor egy részével együtt. (A berendezés 2004-ben a Pécsi Egyetemtörténeti Gyűjteménybe került.) Szentágothai szobájának mindkét ajtaja nyitva állt, amikor nem volt ott valamilyen fontos megbeszélés. A laborokból behallatszott a beszéd, és ha valami felkeltette az Öreg érdeklődését, ő is csatlakozott a beszélgetéshez, csak úgy az ajtókon keresztül. Ebben a kis intézetben igen neves külföldi tudósok tettek látogatást akkoriban (például John Eccles, aki 1963-ban Nobel-díjat kapott, és Selye János, aki szintén megkaphatta volna ezt a díjat). Szentágothainak a labirintus működésével kapcsolatos munkái még a szovjet űrkutatás tudományos hátterét biztosító döntéshozók érdeklődését is felkeltették. Borisz Jegorov szovjet űrhajós, az első orvos, aki részt vett űrrepülésen, ismerte Szentágothai munkáit. Űrrepülése előtt felkereste Szentágothait Pécsen. Az intézetben mindenki tudott Jegorov érkezéséről, és aki éppen nem volt gyakorlaton, ott toporgott a titkárnő asztala mellett. Jegorovot a kísérői mindjárt bevezették az Öreg szobájába, de amíg elhaladt mellettünk, mi is láthattuk. Szimpatikus, elegánsan öltözött fiatalember volt. Jegorov 1961-ben kapta meg az orvosi diplomáját, 1964-ben a Voszhoz-1 űrhajóval keringett egy napig a Föld körül, 56 éves korában szívinfarktuszban halt meg.

Laboratóriumok, dolgozószobák

Az intézet kis alapterülete nem tette lehetővé, hogy külön dolgozószobák és laborok legyenek. Szentágothain kívül csak Mess Bélának volt dolgozószobája a földszinten kialakított izotóplabor mellett. A műtőtől balra nyílt egy kis négyzet alakú helyiség, ahol Donhoffer Ágnes és Hátori József (később a Janus Pannonius Tudományegyetem rektora, miniszter, az MTA tagja és alelnöke) dolgozott. A keleti falba volt beépítve egy cserépkályha, amit ebből a szobából lehetett fűteni, és ez melegítette a nagy labornak nevezett helyiséget is, ahol a szövettani feldolgozás történt.

A nagy laborba vezetett a rövid folyosó, ahonnan az eddig leírt helyiségek nyíltak. Az ajtótól balra, a cserépkályha után állt egy nagy üvegajtós szekrény, amiben a napi munkához szükséges vegyszereket, festékeket tartották. A labor Salamonné Révész Ibolya birodalma volt. Ő közvetlenül Szentágothainak dolgozott, járatos volt a rutin szövettani munkában és ezüstimpregnációkban, ő készítette a gyakorlatos metszetek többségét, és betanította a TDK hallgatókat a rájuk bízott szövettani munka végzésére. Az északi fal mellett fiókos szekrényekre támaszkodó hosszú asztalon folyt a munka. A fény két ablakon érkezett, jó megvilágítást biztosítva. Az asztallap nem ért el a nyugati falig. A vegyszeres szekrény és az asztal vége közötti sarokban állt egy szénsavas palack, ami a fagyasztó mikrotomhoz tartozott. Volt még két Reichert szánkamikrotom és egy mikroszkóp is az asztalon, sok Apáthy-csésze a festésekhez, kristályosító csészék az impregnációkhoz, egy kb. 3–4 literes fedeles üvegedény (exszikkátor), amiben kloroform gőzben lehetett keményíteni a celloidin blokkokat, alkoholsor, benzol, xylol és festékes üvegek. A grammos mennyiségben használt vegyszerek mérése egy műanyagserpenyős kézi mérleggel történt, a folyadékoké üveg mérőhengerrel vagy Erlenmeyer-lombikkal, mérőpohárral. Egy analitikai mérleg Donhoffer Ágnes szobájában volt.

A keleti fal ablak felőli végénél állt egy 56 °C-ra beállított termosztát, majd mosdókagyló, laborkiöntő és a következő szobába nyíló ajtó.

A következő helyiség labor, dolgozószoba, átjáró és lépcsőház volt egyszerre. Az északi fal mellett, az ablak alatti asztalon dolgozott Strazniczky Károly biológus. Ő a csirkék gerincelejének fejlődésével, a végtagok beidegzésének kialakulásával foglalkozott Székely György vezetésével. Karcsi kevésbeszédű, szorgalmas ember és ügyes kezű operatőr volt. A tojásban lévő csirkeembrióknak végezett műtéteket steril körülmények között. A műtét után a tojásból készített nyílást lefedte. A kikelt csirkéken vizsgálták a beavatkozások hatását. Karcsit szájmaszk nélkül csak akkor láttuk, ha gyakorlatra ment oktatni vagy az ebédlőbe igyekezett. Strazniczky 1971-ben egy évig dolgozott R. M. Gaze laboratóriumában, Edinburgh-ban. A retinotectalis kapcsolatok fejlődésével foglalkoztak nagyon eredményesen. Visszatérve Magyarországra megvédte kandidátusi értekezését, majd Zambiába ment hivatalosan anatómiát oktatni. Néhány év múlva áttelepedett Ausztráliába, az Adelaide-i egyetemre. Az 1980-as évek közepén Tóth Pál két évig dolgozott nála. (Sajnos, Károly 1993-ban meghalt).

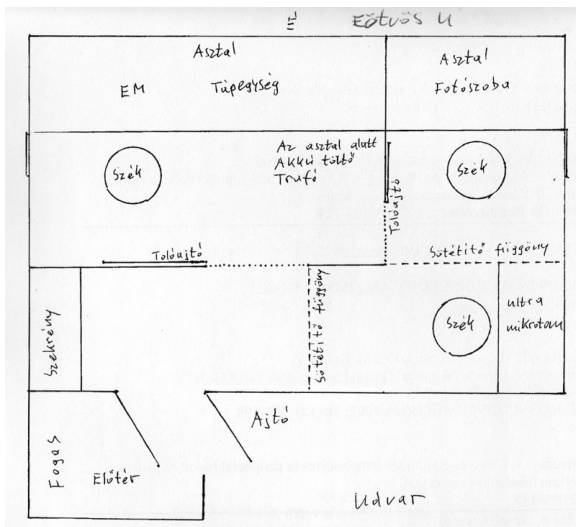
Ebből a helyiségből nyílt a déli falon **Székely György szobája** (később a Debreceni Orvostudományi Egyetem Anatómiai Intézetének igazgatója, az MTA tagja). Közvetlenül az ajtó mellett a keleti oldalon volt egy laborkiöntő, vízcsap, majd egy asztal, amin akváriumok sorakoztak. A szoba közepét egy nagy vasvázás állvány foglalta el, telerakva akváriumokkal. Ezekben voltak Székely kísérleti állatai, a mexikói gőték (*Axolotl*) és afrikai karmos békák (*Xenopus laevis*). A fényt a keleti és déli falon nyitott ablakok juttatták a szoba lakóinak. Az ajtótól jobbra volt egy cserépkályha, amit Karcsi szobája felől lehetett fűteni. A nyugati fal előtt állt egy nagy szekrény, attól balra Székely íróasztala, majd egy ajtó következett, ami Szentágothai szobájába vezetett. Az akvárium állványt körbe lehetett járni, ennyi volt a rendelkezésre álló szabad tér. A hátsó traktusban Székely központi helyet foglalt el. A nyitott ajtókon keresztül az Öreggel és Karcsival is tudott szót váltani.

Karcsi szobájából falépcső vezetett a földszintre, Mess Béla birodalmába. A földszintre vezető lépcső egy előtérbe vitt. Ebből a térből nyílt az udvar felé Mess szobája, amelyből egy újabb, mindössze egy méter széles sötétkamarát különítettek el. Itt folytak

az autoradiográfias munkák, később egy ideig itt volt a magvariációs készülék is, amit Palkovits Miklós épített. Az izotópos kísérletek laboratóriuma a lépcsőlejáratot fogadó előtérből nyílt, és az utcai front keletre számított két ablaka térségébe esett, nyugati fala közös volt a kórbonctani intézet szövettani gyakorlatos termével.

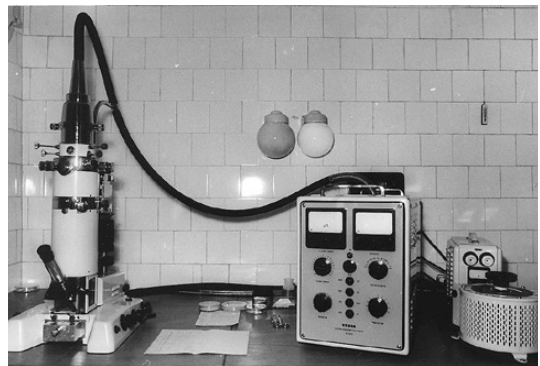
Az udvar

Az Anatómiai Intézet udvara az épület és az Eötvös utca között volt. Az első fényképen látható, hogy az épület keleti részén, a Dischka utca felé a ma is létező vaskerítés és kapu határolta az udvart. A kerítés és az attól keletre lévő Főposta kerítése között volt egy átjáró a Dischka és Eötvös utca között. A kerítés a keleti oldalon az udvar délkeleti sarkán álló állatházig folytatódott, aminek déli fala az Eötvös utca felé nézett. Nyugati fala mellett volt a kutyakennel, majd a Kórbonctani Intézet állatháza. Ettől nyugatra épült később (1963) az elektronmikroszkópos labor, ami Sétáló György birodalma lett.

2. ábra – Az elektronmikroszkópos labor épületének alaprajza

A lapos tetejű alacsony épület mérete kb. 6x4 m volt. A rendelkezésre álló teret a következő ábrán látható rajz szerint osztották a munkához szükséges helyiségekre. A keskenyebb végeken az elektronmikroszkóp szobája (EM) és a fotószoba falában egy-egy ventilátort helyeztek el. Télen ventilátoros elektromos melegítők biztosították az elfogadható hőmérsékletet. A kis Tesla elektronmikroszkóp megérkezése után Gyuri főleg itt dolgozott. Czéh Gáborné Kovács Zita készítette a metszeteket. A mikroszkópot közösen használtuk Kelényi Gáborral (a későbbi kórbonctan professzorral), de a labor az Anatómiai Intézethez tartozott.

6. kép – Sétáló György, ifjú tudósjelölt munka közben a kis Teslával

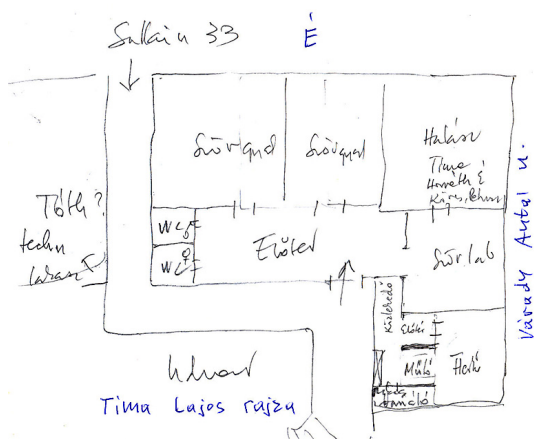
Tovább haladva nyugati irányba, a bonctermi szárny vonalában voltak a szeméttárolók, 2 vagy 3 nagy betontartály, vas fedelekkkel, amik rendszerint nyitva voltak, bűzt és legyeket árasztva. Mind a három intézet szemete ezekben landolt.

Az állatház a legszerűnyebb igényeket is kielégítő keskeny, alacsony épület volt. A hosszabb, észak-déli irányú falai mentén álltak a patkányketrecek egyik oldalon, a másikon néhány ketrec a macskáknak. A helyiség végén, a keleti falon volt egy átjáró egy kisebb térségbe, amit vörös, átlátszó műanyag hullámlemezekkel fedtek. A rajta keresztül érkező fény miatt vörös szalonnak neveztük. Ez volt Péter bácsi, az állatgondozó tartózkodási helye, ha nem az udvaron üldögélt az állatház előtt a kórbonctan állatgondozójával. Az állatház felügyelete és a Wistar patkánytörzs fenntartása Sétáló Gyuri feladata volt.

Az udvar közepén a bonctermi és a laboratóriumi traktus hosszának megfelelő füves területet tölcservirág cserjéből készült sövény határolta. Májusban a sövény tele volt virággal. Ebben a térségben állt egy cseresznyefa, Szentágothai szobaablakával szemben. Amikor júniusban érett a gyümölcs, gyakran meglátogattuk a fát egy kis cseresznyezésre.

Az intézet szövettaninak nevezett része az akkori Sallai utca 33. számú és a most is Várady Antal utca nyugati sarkán álló épületben volt a földszinten. Az emeleten a Fogászati Klinika működött. Tima Lajos ott dolgozott, ő készítette a következő alaprajzot.

A Sallai utcából nyíló bejáraton keresztül egy folyosóra lehetett jutni, ami az épület déli oldalán kelet felé folytatódott, majd délre kanyarodott és a Fogászati Klinikára vezető lépcsőnél végződött. A déli szakaszon nyílt a Szövettani Intézet bejárata egy előtérbe. Az előtér nyugati végén két WC-fülke ajtaja, az északi oldalon két szövettani gyakorlatos terem bejárata nyílt. A déli oldalon egy rövid közlekedő vezetett egy kis előtérbe, amiből keletre Flerkó docens intézetvezető szobájába lehetett jutni, déli irányba pedig az állatműtőbe. A nagy előtérből keletre egy szövettani laborba, ebből észak felé Halász Béla tanársegéd (később Budapesten a 2. sz. Anatómiai Intézet igazgatója, az MTA tagja) szobájába nyílt egy-egy ajtó. A gyakorlatos termék előtti térség nagy részét egy üveges szekrény foglalta el, benne azok az embriológiai készítmények, amelyek most is megvannak. Az intézetet négy cserépkályhával fűtötték. A szövettani gyakorlatos termék monokuláris, főleg cseh Meopta és régi Zeiss réztubusos mikroszkópokkal voltak felszerelve. Itt dolgozott még Bárdos Vera (Flerkóné), valamint Kutas János, Uhrlick Sándor és Pupp Lajos gyakornokok. Tudományos diákköri tag volt Tima Lajos, Petrusz Péter, Köves Katalin, Horváth Éva, Hiszek Nándor, Lengvári István és egy asszisztens, Elter Judit, aki később Hiszek felesége lett. Akkoriban lett asszisztens Lovik Éva. Ebben az időben még nem tárták fel az épület előtt ma látható török fürdőt, a Sallai utca kis teret képezett.

3. ábra – A Sallai (ma Ferencsek) utcai épületrész földszinti alaprajza

A nagy előtérből keletre egy szövettani laborba, ebből észak felé Halász Béla tanársegéd (később Budapesten a 2. sz. Anatómiai Intézet igazgatója, az MTA tagja) szobájába nyílt egy-egy ajtó. A gyakorlatos termék előtti térség nagy részét egy üveges szekrény foglalta el, benne azok az embriológiai készítmények, amelyek most is megvannak. Az intézetet négy cserépkályhával fűtötték. A szövettani gyakorlatos termék monokuláris, főleg cseh Meopta és régi Zeiss réztubusos mikroszkópokkal voltak felszerelve. Itt dolgozott még Bárdos Vera (Flerkóné), valamint Kutas János, Uhrlick Sándor és Pupp Lajos gyakornokok. Tudományos diákköri tag volt Tima Lajos, Petrusz Péter, Köves Katalin, Horváth Éva, Hiszek Nándor, Lengvári István és egy asszisztens, Elter Judit, aki később Hiszek felesége lett. Akkoriban lett asszisztens Lovik Éva. Ebben az időben még nem tárták fel az épület előtt ma látható török fürdőt, a Sallai utca kis teret képezett.

Mindennapi életünk az intézetben

A napi munka tervezését és menetét az oktatás órarendje határozta meg a maihoz hasonlóan. Akkoriban még nem volt olyan gyakori a külföldi tanulmányút, mint mostanában, és a kongresszusok is ritkábbak voltak. Aki hatodéves korában is ott volt még az intézetben, rendszerint kapott csoportot. Én negyedéves koromban kaptam egy másodéves csoportot a 2. félévben. Ugyanez volt a helyzet a következő évben is, amikor Donhoffer Ágnes szülési szabadságra ment. Hatodévesen már heti 12 órám volt. Az ebben a három évben oktatott hallgatóim közül Kellermayer Miklós, Szirmai Imre, Róth Erzsébet igazgató professzor; Guseo András megyei kórházban neurológus főorvos; Pytel József fül-orr-gégész klinikai igazgató egyetemi tanár; Lengvári István anatómus docens lett.

Az oktatás $\frac{3}{4}$ 8-kor kezdődött és egy előadás délután is volt. Az idő nagyobb része maradt a kutatásra. Szentágothai, Székely és Mess foglalkoztatott diákkörösöket. A diplomások közül Donhoffer Ágnes, Hámori és Frezik Szentágothaival dolgozott, Székely már félig önálló volt és Strazniczky volt a munkatársa.

Szentágothai délelőtti napirendjét az előadások és a boncterem-látogatás határozta meg. A köztes időben mikroszkópizált, rajzoltatott vagy közlemény-kéziratokkal foglalkozott. 12 óra után hazament ebédelni a János utcai lakásukba, és délután 3 óra körül érkezett vissza az intézetbe. Mivel ezt az utat naponta négyszer megtette, mindenre felfigyelt, ami a belvárosnak ebben a részében történt. Ha valami érdekeset látott, közzétette az intézetben.

1960-ban az anatómiai atlasz új kiadásának előkészítéséhez szép preparátumokra volt szükség. Az egyik diákköri tag, Hóbor Béla sebésznek készült, és csak a boncolás miatt járt be az intézetbe. Szentágothai őt bízta meg a nyak preparálásával. A felületes képletek kidolgozása után jött Bezzeg Zoltán tanár úr, aki szép színes képet rajzolt a kidolgozott régióról. Az Öreg folyamatosan figyelte a rajz alakulását, és ha az már megfelelt igényességének, tovább boncoltatta a régiót, majd új rajz készült a mélyebb rétegről. Amikor a nyaki háromszögeket is szépen kidolgozta a diákkörös a felületes képletek meghagyásával, és elkészült a rajz, Szentágothai gyors és biztos mozdulatokkal eltávolította a felületes ereket és idegeket, majd a fejbiccentő izmot, és kiadta az utasítást a döbbsen álló medikusnak a plexus brachialis kidolgozására. Béla becsülettel elvégezte a munkát, de utána nem jött többet az intézetbe.

Amikor hatodéves koromban én lettem a műtő felelőse, megtapasztaltam, hogy az Öreg utasításai nem biztos, hogy értelmezhetők egy kezdő számára. Az első alkalommal, amikor már nekem kellett előkészíteni a szükséges műszereket és anyagokat, a következő utasítást kaptam: *„Hozd fel a macskát és gondoskodj róla, hogy legyen megfelelő izé és szabályszerű hogyszívják. Szólj, ha már alszik a macska.”* A feladat macskára vonatkozó részét értettem, a többit nem. Mivel Donhoffer Ágnes volt minden dolgok tudója, hozzá fordultam segítségért (a korábbi műtős, Fonyó Györgyi már nem volt az intézetben). Ágnes tudta, hogy agykéreg izoláció lesz műsoron. Tőle megtudtam, hogy a „megfelelő izé” méhviasz, amivel a koponyacsontból szívárgó vérzést lehetett csillapítani, a „szabályszerű hogyszívják” pedig egy félkör alakú, bicikliküllőből készített kés, ami a kérgi izolációra szolgált. A műtét abból állt, hogy a kés hegyével az Öreg átszurta a durát, majd a drótot 180 fokkal elforgatva a kéregben egy félgömb alakú részt elkülönített, átvágvá az

oda érkező vagy onnan induló idegrostokat. Néhány nap múlva kivették Hámorival az izolált agydarabot, amit Hámori elektronmikroszkóppal vizsgált.

A városban 1961-ben egyetlen kis Tesla elektronmikroszkóp volt a szénbánya laboratóriumában Pécsbányán. Az anyagok beágyazását Hámori maga végezte. A metszetek ekkor még Pécsbányán készültek. Jóska egy hét alatt többször is kibuszozott mikroszkópizálni, amikor helyet kapott. Akkor már Hajós Ferenc is az Anatómiai Intézetben dolgozott, tanulta az elektronmikroszkópiát, és felváltva jártak ki Hámorival Pécsbányára. (A saját elektronmikroszkóp beszerzése már folyamatban volt.) Hajós Ferenc Budapesten végezte el az orvosi egyetemet és mellette a Zeneművészeti Főiskolát is zongora szakon. Budapesten nem kapott állást, ezért vidékre kényszerült. Pásztón kezdett el sebészkedni és onnan került hozzánk. Feri nagyon művelt, jó humorú ember volt, rajztehetségéről és versfaragó képességéről is hamar megbizonyosodhattunk (később az Állatorvostudományi Egyetem anatómia professzora lett).

Szentágothai 1963-ban Budapestre távozott, utódja Flerkó Béla professzor lett. Időközben Székely visszatért egy éves amerikai tanulmányútjáról, és 1964-ben megjött a kis Tesla elektronmikroszkóp. Terv szerint Sétáló kezdett el azzal dolgozni. Mivel a korábban már említett hisztokémiai munkánk nem bizonyult eredményesnek, nekem Székely adott kutatási feladatot. Néhány évvel korábban elektrofiziológiai vizsgálatok kezdődtek békák látórendszerén az MIT-ben Bostonban, ahol Székely dolgozott, és R. M. Gaze laboratóriumában, Edinburgh-ben. A békák látással foglalkozó fő agyi területe a tectum opticum, aminek szerkezetéről voltak ugyan irodalmi adatok, de a fiziológusok részéről nagyobb volt az igény. Golgi-módszerrel kezdtünk el dolgozni, és három év alatt közel 200 kecskebéka feláldozásával összegyűlt annyi jó készítmény, hogy megírhattuk az első közleményt erről a területről. A békaagyakat én impregnáltam, én készítettem a metszeteket, rajzokat és a fotókat, akkor már a Reichert-Zetopán mikroszkóppal, amit Szentágothai kapott 1962-ben (most is megvan a teljes felszerelés). A továbbiakban azt vizsgálatuk, hogy hol végződnek a retinális ganglionsejtek rostjai, és leírtuk a rostok végződéseinek topográfiai rendjét. Ennél a munkánál már segítségemre volt Dittrich Erzsébet, aki az érettségije után az Anatómiai Intézetben kapott asszisztensi állást.

TDK-tagok

Amikor Sétáló Györggyel elkezdtünk dolgozni a kutatási témáinkon, hamar jelentkeztek érdeklődő TDK-tagok is. Sétálóhoz Blatniczky László és Vigh Sándor csatlakozott. (Blatniczky orvosként szép karriert épített. A Dél-budai Gyermekkorház főorvosaként, igazgatójaként ment nyugdíjba. Vigh Sándor néhány évvel az egyetem befejezése után kapott egy amerikai tanulmányutat. Nem tért vissza az intézetünkbe. Kiváló oktató volt, munkáját Amerikában is elismerték.)

Hozzám Arnold László, Balogh Tibor és később Székely András csatlakozott. Balogh Tibor megtanulta a Kelemen-féle ezüstimpregnációt, és a kötelező szövettani metszeteket ezzel a módszerrel készítette. Nagyon szorgalmasan és eredményesen dolgozott. Fél év alatt összejött a 100–100 db érző és vegetatív ganglion metszet. Az utóbbiból van még kb. 20 db, és ezek a legszebbek a gyakorlatos metszeteink között. Tibor becsülettel elvégezte a munkát, de utána nem akart már idegszövettel foglalkozni, és elment az intézetből.

Székely Bandi kedves, csendes ember volt, aki értett az elektromossághoz. Akkoriban az optokinetikus nystagmussal foglalkoztam. Szerettük volna regisztrálni a béka fejmozgásait. Ehhez szükséges volt egy optokinetikus dob és mozgásregisztráló. A berendezést Bandival megépítettük. A primitív, de jól használható dobhoz Kolta Péter, az Élettani Intézetben dolgozó elektromérnök készített egy mozgásregisztráló elektronikát. Ennek a jeleit az Élettani Intézetből kölcsönkapott, tintaíró regisztrálóval rögzítettük. Több éven keresztül dolgoztunk a berendezéssel 1970 után, akkor már az új intézetben a Szigeti úton. Székely Bandi pályamunkát írt vizsgálati eredményeiből. Az egyetem befejezése után Nagykőrösön lett szülész.

Boncmesterek

A tetemek formalinnal történő fixálását a boncmesterek végezték. A fixáló és tároló helyiség a kórbonctani részleg alatt volt, ahol 3 nagy betonkádba (tumba) kerültek a tetemek a perfúzió után. A tumba lejárata az I. sz. Sebészeti Klinikával közös udvar felé nézett. Mindenféle szállítás az udvar Eötvös utcai kapuján keresztül történt. A Dischka utcai korszakban sok tetemet kaptunk. Minden csoportnak jutott egy, és a budapesti I. sz. Anatómiai Intézetnek is rendszeresen adtunk át tetemeket, amikor a tumbák megteltek.

1963-ban engem bíztak meg a boncterem felügyeletével. Két boncmesterünk volt akkor, Kónya József és Szőke István, aki már idősebb ember volt.

Kónya távozása után Szőke bácsi a fiát ajánlotta boncsegédnek, akit örömmel fogadtunk. Néhány hónapig nem volt gondunk Szőkéékkel, de később a fiatallal gondjaink adódtak, ezért kénytelenek voltunk elküldeni, és az öreg ismét egyedül maradt. Azt hiszem, ő ajánlotta a következő boncsegédet, Horváth Gyulát. Ő Vókányból járt be vottal. Szolgálatkész, csendes embernek bizonyult. A páros nem sokáig dolgozott együtt, mert Szőke bácsi felmondott, és most Gyula bácsi maradt egyedül.

Az új jelentkező, Brunner Mihály borbélymester volt, aki kézremegése miatt nem tudta folytatni a szakmáját, és merész váltással megpróbálkozott a boncmesterséggel. Mihály sovány, középkorú, értelmes és érdeklődő ember volt. Jól kijöttek egymással. Mihály nem tudott tétlenül ücsörögni. Jó kezűgyességét kihasználva hamar megtanulta a kézcsontok összefűzését. Olyan gyakorlatot szerzett, hogy egy-egy tantermi előadás alatt össze tudott fűzni egy kezét. Tíz kezét készített, több csontunk nem volt.

Ebédlő a padlástérben

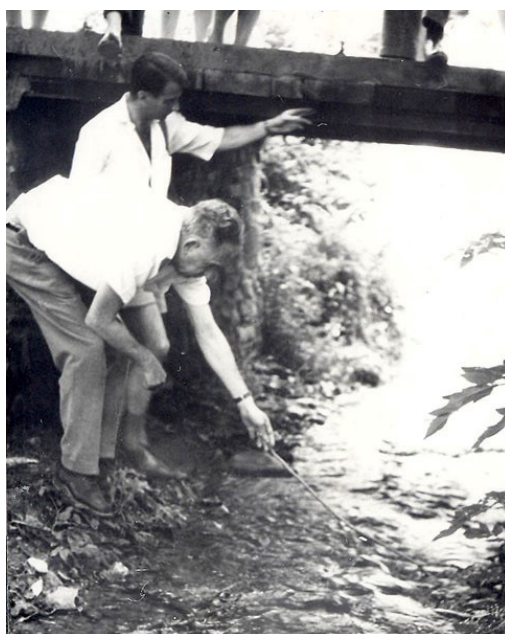
Az intézetben jutányos áron előfizethettünk ebédre. Az ebédlő a tanterem előtere feletti padlástérben volt. Itt elfalaztak egy kb. 6x2,5 méteres helyiséget, amiben egy hosszú asztal, székek és egy polc volt a berendezés. Az ajtó mellett a falon egy rádió függött, amin Strazniczky Karcsi minden alkalommal, amikor két óráig tartott a gyakorlata, meghallgatta a dunai vízállásjelentést. A padlástérbe a már említett vas csigalépcső vezetett, amit a hallgatók az Anatómiai Intézet DNS-modelljének neveztek. Az ebédet egy idős házaspár, Veriga néni és Veriga bácsi hozta az intézetbe a Kórház téri telephelyről. Két nagy alumínium edényt használtak erre a célra, amit egy kézikocsin szállítottak. Az előtérből felcipeltek az ebédlő melletti szabad padlástérbe, ahol egy asztal, egy deszkapolc, egy mosogató

dézsza és egy gáztűzhely állt. Az ételt egy fedéllel ellátott alumínium csajkában kaptuk. A kórboncnokok is itt ettek. Itt lehetett információt kapni érdekes klinikai esetekről, városi pletykákról, a háttérintézmények kompetens vagy inkompetens embereiről. Jó iskola volt kezdő orvosoknak.

Intézeti kirándulások

Szentágotthai szeretett túrázni a Mecseken, és ezt intézeti szinten gyakorolta. Ez azt jelentette, hogy minden diplomásnak illett részt venni a kirándulásokon. Feleségek is jöhettek. Ötöd-hatodéves koromban én is csatlakoztam a túrázókhöz Sétáló Gyurival és Tima Lajossal együtt. Akkoriban nem volt még szabadszombat, a kirándulás vasárnapra esett. Három alkalomra emlékszem. Az egyik vonatozással kezdődött. Hetvehelyen szálltunk le, és innen indultuk vissza Pécsre gyalogosan Petőczpusztán keresztül. Akkor még nem volt ott az uránbánya aknája, és talán néhány ház is állt még a harangtorony közelében (ma már csak ez van és az uránbányára emlékező táblák). Hosszas gyaloglás után felkapaszkodtunk a harangtoronyig és letelepedtünk falatozni. Az Öreg elővette a rajztömbjét és munkához látott, mi pedig pihentünk és dumáltunk. Amikor a rajz elkészült, az Öreg kiadta az indulási parancsot. Lementünk Kővágószőlőstre és onnan hazabuszoztunk.

Egy másik alkalommal a Keleti-Mecsekben, a Réka-patak völgyébe kirándultunk. Az Öreg fogatott egy békát, lehúzta a bőrét és az egyik hátsó lábát egy botra tűzve, azzal próbálta magához csalogatni a rákot. Nem jött a rák és az Öreg szomorú volt, mert korábban volt ott kapása.

7. kép – Szentágotthai rákászik

8. kép – Rajzolás Petőczpusztán

Egyszer a cél a Kőlyuk-barlang és a Mélyvölgy volt. Mánfára busszal mentünk, onnan gyalog a Kőlyuk-barlanghoz. Akkor még nem volt lezárva a barlang bejárata, be lehetett menni, ameddig világos volt. Néhány denevér csüngött a barlang tetejéről, más látnivaló nem akadt a kristálytisza vízen kívül, ami kifolyt a barlangból. A kirándulás május elején volt, szép időben, gyönyörűen zöldellő természetben. A barlangtól elindultunk a Mélyvölgy felé. Szentágothai biztatott bennünket, hogy keressünk kucsmagombát, mert az bőven van ezen a területen. Akkor még nem tudtam, hogy a kucsmagomba inkább április második felében szedhető. Csak néhány öreg példányt találtunk.

Intézeti bulik

Az intézetben minden évben megünnepeltük az összevont György- és Béla-napot. Flerkó, Halász, Mess Béla és Sétáló Gyuri névnap kiadványa kiváló alkalom volt, hogy évente egyszer kikapcsolódjunk a napi rutinból. Leggyakrabban az Anatómiai Intézetben jöttünk össze, de volt Béla-nap a Szövettani Intézetben és Flerkóék lakásán is. Szendvicsek, virsli vagy szafaládé és sütemények voltak terítéken, hangulatkeltőnek meg villányi borok és konyak.

A bulik evéssel, iszogatással, nótázással és egymás ugratásával kezdődtek. Az alábbi képek jól mutatják a hangulatot. Mindenki fiatal és jókedvű volt. A buli tánccal folytatódott, magnóról szóló zenével. A tangó, swing és a foxtrott mindig műsoron volt. Mikor megjelent egy-egy újabb tánc, például rumba és a mambó, azzal is megpróbálkoztunk, de ezekben inkább a fiatal asszisztencia jeleskedett. Az utolsó Dischka utcai bulin már a twist is létezett. Mindenki lelkesen tekergett a zenére.

Volt intézeten kívüli buli is Villányban, Bállicsban. Az utóbbin halászlé volt a menü, ezt Mike Gaze, jó nevű angol kutató tiszteletére rendeztük. 1972–73-ban nála voltam egy éves tanulmányúton. Egy beszélgetés alkalmával kifejtette, hogy nem érti a magyarokat, hogyan szerethetik a méregerős és tömény sóoldattal vetekedően sós halászlét, amit a bulin kapott. Nekem volt háttérinformációm a lé készítéséről. Elmondtam neki, hogy Magyarországon minden halászléfőző meg van győződve róla, hogy az övé a legjobb re-

9–10. kép – Két Béla-nap, valamikor a 1960-as évek közepén. Balról jobbra: Sétáló György, Tima Lajos, Salamon Antalné Ibolya, Melczer Kamilla, Székely György felesége, Ibolya egy Sokol rádióval, Székely György és Lázár Gyula

cept. A bulin legalább hárman voltak, akik egymástól függetlenül sóval és paprikával igyekeztek javítani a minőségen, ami nem tett jót a végeredménynek.

Hajós Ferenc kitűnő megfigyelőként hamar felismerte az intézeti tagok jellemző megnyilvánulásait, szokásait. A farsangi bulikra ő készítette az intézeti tagok elmúlt évi tevékenységére utaló tusrajzokat, amikre Soltész Márta fotói kerültek. Az ötletadó, és a fényképbeállítások kiagyaloja Sétáló tanársegéd volt. A bulikra csasztuska is készült. A Szentágotthai Jánosról szóló csasztuska Sétáló professzor által töredékesen felidézett részei jól mutatják Hajós kiváló megfigyelő képességét. Sajnos az eredeti magnószalag vagy elveszett, vagy tönkrement. A vershez járó dallam János belépője, Petőfi Sándor *János vitéze* alapján Kacsóh Pongrác dalművéből. Sétáló énekelte magnóra és Hajós Feri kísérté zongorán.

1. Én az intézet királya Noszogatom népem, Mert tudom, hogy a tudomány Csak így halad szépen.	2. Bejárok az intézetbe Munkám van már számos. Az én nevem, az én nevem Hogyishívják, hogyishívják János.	3. Sikeresek műtéteim, Nincsen csalás ebben. A macska a műtét alatt Megdögleni nem mer.
4. Ám ha mégis megpróbálná, – De én nem ajánlom –, Egy perc alatt, két perc alatt Életre pumpálom.	5. Kezem alatt nem pusztult el Sem kutya, se macska,– Csodálja is, ámulja is intézetem apraja meg nagyja.	6. Sikeremnek az a titka, És ezt sokan tudják –: Legyen ott egy rendes izé És szabályszerű hogyishívják.
7. Szép dolog a fejlődéstan És más tudományok. De azért a szinapszisok Mégis-mégis mások.	8. Egyik ideg a másikhoz Hogyan kapcsolódik, Felkötöm a magyar alsót, Mert van kérdés még itt.	9. Mikroszkópos nagyságrenden Réges-rég túl járok, A Jóskából gyököt vonok, Így majd könnyen Tudományt csinálok.
10. Ma éppen egy előadást Tartok másodéven, Vegetatív idegrendszer Ez a téma kérem.	11. „Már az első porcos halak” Így kezdem a témát Mily szellemes mechanizmus Csoda, hogy a halak kitalálták.	12. S ha épp az első éven Tartom én az órát, Hashártyáról beszélek És megadom a módját.

Itt a lepedős, rectumos bemutató leírása következett, de csak töredékekben van meg, ezért kihagytam. A Jóskából gyököt vonok szöveg Hámori Józsefre utal.

Volt még egy másik csasztuska is, ami főleg Halász Bélára volt kihegyezve. Hajós Ferenc műve volt. Így kezdődött:

Professzor Úr, tisztelem	Szervusz, kérlek, dehogyan zavarasz
Nejének kézcsókom és üdvözetem	Csak utánad, én itthon vagyok

Halász Bélát udvariasságban nem lehetett megelőzni. Ha vendége jött, az ajtó előtt sokáig udvariaskodtak, hogy ki menjen be előbb.

Az új házban ezek a rendezvények lassan elsorvadtak, de 1977-ben Szelier Márta még készített egy tablót, ami az anatómiai intézetben jelenleg is megtekinthető.

Nem tartozik szorosan az intézeti bulik kategóriájába, de meg kell említenem az intézet férfi tagjainak hajvágási szertartását is. Mici takarítónő férje, Karcsi bácsi borbély volt és még Szentágothai idejében kezdve rendszeresen bejárt az intézetbe haját vágni. Azt hiszem, hatodéves koromban már én is csatlakoztam a nyíratkozók táborához. Akkor már nagyjából szinkronizálva volt a hajnövesztés. Mici figyelte, hogy az Öreg haja elég nagy-e már, és ha úgy gondolta, hogy igen, megkérdezte az Öreg, hogy szóljon-e „a szembernek” (Mici erős sváb akcentussal beszélt). Rendelésre megérkezett a mester. A nyírás a múzeumban zajlott. Először az Öreg, majd rangsorban a többiek is odatartották a fejüket, és a mester egy nyomkodós, nem mindig éles nyírógéppel elvégezte a munkát jutányos áron.

Költözés az új intézetbe

A hatvanas évek közepére elkészült az új klinikai épület (400 ágyas klinika) a volt Hadapród Iskola parkjának északi szélén, és sor került az iskola átalakítására az elméleti intézetek részére. Régi fényképeken látható, hogy ez volt Pécs egyik meghatározó méretű és formájú épülete, aminek udvarát téglafalra állított kovácsoltvas kerítés határolta a Szigeti út felől. Akkoriban Dózsa György Tiszti Iskolának hívták, mi csak Dózsaként emlegettük. Az egyetem vezetése úgy döntött, hogy az épületet modernizálni kell. A *Dunántúli Napló*ban sorra jelentek meg a cikkek, amiben bizonygatták, hogy az épületnek nincs műemléki jelentősége. Eltüntették a kovácsoltvas kerítést, elbontották a kiváló minőségű cseréptetőt (a cserepeket egyetemi dolgozók jutányos áron megvehették), levették a homlokzati díszeket és a végeredmény a mai, fantáziátlan „modern” épület lett. Az északra nyúló két oldalszárnyat összekötötték egy új szárnnyal. Mivel az eredeti épület szobáinak belmagassága nagyobb volt a tervezett szükségesnél, az új részt alacsonyabb helyiségekkel tervezték. Így lehetett nyerni egy plusz emeletet és ezért kellett lépcsőket építeni a régi és az új folyosók között. Akkor még nem gondoltuk, hogy olyan hallgatói tömegek özönlenek majd az épületbe, mint most. Nem terveztünk több bonctermet és szövettani gyakorlót, mint amennyi a régi épületben volt, csak nagyobb alapterületet kaphattunk. A tetemek cipelését azzal váltottuk ki, hogy minden boncterembe építettünk egy vagy két tárolót (tumbát). Ezekben nem volt formalin, csak a boncterembe felhozott, a napi oktatáshoz szükséges tetemek kerültek ide.

Az intézetbe szállított tetemek perfúziós fixálásához és tárolásához az alagsorban alakítottunk ki két helyiséget a nyugati szárnyban. A kisebbik volt az injeciáló szoba, a nagyobb terem szolgált a fixált tetemek tárolására. A tetemtároló kiépítése egy, az *Archiv Anatomici et Histologici* című orosz folyóiratban talált cikk alapján történt. A terem födeme alacsonyan van, ezért a tumbákat be kellett süllyeszteni a földre, hogy a tetemtartó rekeszek kiemeléséhez szükséges futómacska pályájának kellő tere legyen. Egy-egy tumbában 6 tetemet lehet

10. kép – Múzeumi csendélet az intézet ottani végnapjaiból

tett elhelyezni 3 szinten, rozsdamentes acélból készült rácsokon. A kiemeléshez szükséges villanymotoros csörlőt Bulgáriából importálták.

1970 nyarán a költözést pontosan megterveztük. Mindenki a saját laborjának költöztetéséért felelt. A szállítást a GH (Gazdasági Hivatal) teherautói végezték szeptember elején. A cipekedésben hallgatók is segítettek, akiket beosztottak rakodónak.

Nekem a boncterem berendezését és a tetemek költöztetését kellett intézennem. Ennek a legnehezebb része a tetemek kiszedése volt a tumbákból. Segíteni kellett a boncmestereknek. A munkában Sétáló és Lengvári István is részt vett. Az elszállított tetemeket a hallgatók és boncmesterek vitték fel a boncteremekbe a teherliften.

A szakaszosan folyó költöztetés felborította a korábbi rendet. A padlástéri ebédlő megszűnt. Az ebédet a múzeumban ettük meg.

Az oktatás megindításához gyorsan rendbe kellett rakni a boncteremeket. A régi asztalok, székek, kottatartók tovább szolgáltak az új helyen. Új falitáblákat kaptunk, amiket Sétáló Gyurival szereltünk fel a helyükre. A régi ház ebédlőjében használt alumíniumedények a boncterembe kerültek hulladéktárolónak.

A múzeumi készítmények elhelyezésére kaptunk 17 db új kétajtós üveges szekrényt. Ezeket a nyugati folyosón helyeztük el. A berendezésük is az én feladatomból volt. Részt vettem a két szövegtani gyakorlatos terem berendezésében is. Mivel akkor még csak tükrös mikroszkópjaink voltak külső fényforrással, javasoltam, hogy fénycsöveket használjunk az egyedi lámpák helyett. Székely György ötlete volt, hogy a lámpákat nyeregteretűen összeillesztett deszkákkal takarjuk felülről, és ezek így könyvek és füzetek támasztására is használhatók, mint ahogyan azt most is láthatjuk.